

МОТИВИ ДИТИНСТВА В ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ РОМАНУ Г. МІЛЛЕРА “ТРОПІК КОЗЕРОГА”

Яна Павліщева

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

Американський письменник Г. Міллер у романі “Тропік Козерога” звертається до мотивів дитини і дитинства. Особливістю зазначеного мотиву в міллерівському художньому світі є актуалізація мономіфу, створення нової картини дійсності через руйнування застарілої. Дитинство постає в міллерівському тексті джерелом, до якого звертається протагоніст у пошуках орієнтирів та універсального фундаменту для власної світобудови. Образ дитинства співвідноситься з образом материнської утробы, як місця переродження і з міфологемою ріки, яка уособлює амбівалентний характер дитинства: хаотичний і водночас космогонічний.

Ключові слова: дитинство; дитина; ріка; материнська утроба; картина дійсності.

У літературі модернізму до образу дитини і мотиву дитинства звертаються М. Пруст (“У пошуках утраченого часу”), Дж. Джойс “Портрет художника в юності”, “Дублінці”), Ф. Кафка (“Америка”), В. Фолкнер (“Галас і шал”), Г. Міллер (“Тропік Козерога”, “Чорна весна”), у творах яких порушується проблема свідомості дитини.

Звернення до образів дитинства в модерністській літературній традиції зумовлено пошуками універсальних основ світобудови через неадекватність віджитої багатовікової картини дійсності. Дитинство і дитячий спосіб світосприйняття, як і позасвідоме, постають для модерністів тим першоджерелом, що містить провідні вектори відтворення образу реальності. Вперше виділяє мотив дитинства в міфопоетиці “Чорної весни” та “Тропіка Козерога” Г. Міллера шведський критик Г. Ганс [6], наголошуючи перспективність вивчення цього напрямку для міллерознавства.

У художньому світі роману Г. Міллера “Тропік Козерога” світовідчуття дитини протиставляється світовідношенню дорослої людини, актуалізує провідний мономіф руйнування застарілої картини дійсності й створення нової. Образ дитини в міллерівському романі корелює на міфопоетичному рівні з образом материнської утробы і з центральною міфологемою ріки (життя як потоку). Мета статті – визначення специфіки теми дитинства та образу дитини у “Тропіку Козерога”, а завдання – аналіз цих міфоелементів у зіставленні з міфологемою ріки та образом материнської утробы.

Символізуючи перехід від застарілої картини світу до нової, образ дитини уподібнюється до архетипного образу героя під час ініціації. І дитина (за К. Г. Юнгом), і міфологічний герой відірвані від суспільства, вони мають перебувати поза соціумом саме для здійснення цього переходу, оскільки вони є у стані незнання, коли нема диференціації між суб’єктом і об’єктом, особистістю і світом. Французький антрополог і вчений-міфолог Р. Кайуа підкреслює, що в первісній культурі дитина в суспільній ієрархії посідає місце, подібне до вигнанця, тобто перебуває поза соціумом. “У цей час індивід<...>ще не включений у світовий порядок і тому не ризикує нашкодити йому<...>. Він живе<...>на узбіччі упорядкованого світу і

організованого суспільства” [1, с. 226]. У “Тропіку Козерога” протагоніст, згадуючи дитинство, зазначає, що завжди відчував свою відчуженість у світі дорослих, зауважував його дисгармонійність. Дорослі з властивою їм картиною дійсності, вважає Генрі, – нечисті перед дитиною, бо вони живуть за законами, що суперечать природі й вільному потоку буття. Нечисте, властиве дорослим, відрізняється від категорії нечистого в дитинстві: за Г. Міллером, дитинство гармонійно поєднує сакральне і профановане, нечисте як конструктивний елемент. У світі дорослих, що співвідноситься з віджитою, руйнівною картиною дійсності, нечисте втратило вже свою амбівалентність, можливість бути сакральним, відроджувати.

Психологічний і соціальний стан дитини, як і міфологічного героя, в тексті Г. Міллера часто уособлені в міфологемі ріки, що є центральною у міллерівській міфопоетиці. Ріка тут має амбівалентний характер: вона – і неупорядкований хаос, і потік, який рухається у визначеному напрямку. У “Тропіку Козерога” протиставляються хаотичні, бурхливі, деструктивні води дорослого життя і гармонійний за своєю суттю потік дитинства. Саме цей стан людини, за Г. Міллером, ідентифікує її зі справжнім “я”, а занурення у внутрішній світ дитини є шляхом індивідуалізації особистості. Герой-митець у міллерівському романі прагне пірнути в первісну річку дитинства, щоб подолати відчуженість і антисоціальний статус у навколишній картині дійсності. Образ дитинства, як і міфологема ріки, також містить амбівалентні риси: хаотичність і одночасно космогонічний початок. На відміну від хаосу дорослого життя, який втратив свої конструктивні можливості, хаотичний потік дитинства володіє нескінченною відроджувальною силою. Для протагоніста Г. Міллера це є суттєвою, провідною властивістю дитинства, бо він перебуває в переломному, психологічному соціальному стані, коли стару картину світу вичерпано, а нової ще не створено. Однак герой переконаний, що новий образ дійсності має позбутися стереотипів, цінностей і моральних табу, які стримували й обмежували вільний рух буття. Дитинство ж уособлює собою творчий і конструктивний потік життя.

Намагання героя повернутися до типу свідомості дитини або навіть ембріона корелює на міфопоетичному рівні у “Тропіку Козерога” з метафорою ідеального образу світу як материнської утробы. У міллерівському тексті вона символічно уособлює місце постійної репродукції, відтворення, трансформації картини дійсності героя. Г. Міллер, погоджуючись із психоаналітичною теорією О. Ранка [3], вважає, що підсвідомо людина в житті завжди прагне надійності, спокою та комфорту материнської утробы, де людина була до народження. Особистість, за Г. Міллером, має пережити у своїй свідомості повернення до стану ембріона, щоб духовно відродитися і цим досягти справжньої свободи. Отже, материнська утроба – це уособлення відродження, а також тьма, первісний хаос, смерть. Але смерть, згідно з циклічною концепцією розвитку світу, за логікою міфологічного мислення, завжди є маніфестацією відтворення. Тому символічне повернення, занурення особистості в материнську утробу означає тимчасове помирання людини заради самооновлення, очищення, вивільнення від стереотипів, табу, бажань та ідеалів застарілого уявлення про дійсність. В есе “Книги у моєму житті” Г. Міллер наголошує: “Людина насамперед повинна втратити себе, щоб відкрити власний світ, який дасть їй змогу завдяки своїй суворій обмеженості здобути справжні умови свободи. Це повертає нас в лабіринт, занурює в утробу, у темряву первісного хаосу, в якому “знання розчиняється в незнанні”. Цей важкий спуск в інфернальні сфери – справжнє випробування перед остаточним зануренням до одвічної темряви смерті. Той, хто спускається в лабіринт, має позбавитися всього, що в нього є, від усіх упереджень, прагнень, ідеалів, ідей. Він мусить повернутися в утробу голим, таким, яким був при

народженні, маючи лише той стрижень свого майбутнього “я”, який буде в нього закладений” [2, с. 486].

Згідно з теорією О. Ранка [3], сам процес появи людини на світ постає глибокою життєвою травмою і позначається на світовідносенні особистості. Головний негативний момент для людини при народженні, за О. Ранком, пов'язаний із відокремленням дитини від матері й утратою “<...>райської ситуації внутрішньоутробного існування, коли всі зусилля задовольняються самі собою<...>” [4, с. 322–323]. Тому й у дорослому житті людину супроводжує позасвідоме бажання повернутися до безтурботного, комфортного існування у материнській утробі. Як зазначає літературний критик Б. Мат'їо [7], матка, утроба також уособлюють у міллерівському тексті смерть (“матка смерті”, за Б. Мат'їо), постають місцем умертвіння героя. Дослідник зіставляє намагання протагоніста повернутися до материнського лона зі спусканням героя до пекла. Б. Мат'їо звертається до роботи М. Еліаде “Міф і реальність”, в якій наголошується, що “повернення до матки ототожнюється з поверненням Всесвіту до хаотичного, ембріонального стану. Передпологова темрява збігається з Ніччю напередодні Створення.<...>ініціаційний перехід через *vagina dentata*, небезпечне спускання до печери чи ущелини уподібнюється до рота або матки Землі-Матері. Усі ці пригоди стають важкими ініціаційними випробуваннями, після проходження яких переможний герой досягає нового образу буття” [7, с. 53]. Проаналізувавши образ дитинства і дитини в романі Г. Міллера “Тропік Козерога”, бачимо, що ця проблематика має неоднозначний характер. Дитинство і світовідчуття дитини в романі протиставлені світовідношенню дорослої людини, що виявляє центральний для міфопоетики Г. Міллера амбівалентний мономіф руйнування застарілого образу дійсності і створення нової картини світу. Звернення до образу дитини і дитинства в “Тропіку Козерога” засвідчує перехідний етап у світобаченні протагоніста, пошук орієнтирів для зміни неприйнятної реальності. Саме тому дитина в міфопоетиці міллерівського тексту уподібнюється до героя-вигнанця, є поза суспільством.

Образ дитинства в творі корелює, з міфологією ріки і з образом материнської утробы як ідеального місця, де перебуває певний час дитина, і до якого протагоніст прагне психологічно повернутися. Материнська утроба також символізує місце оновлення свідомості героя, джерело відтворення картини дійсності. Міфологема ріки виражає особливості внутрішнього і соціального стану протагоніста, співвідноситься одночасно з хаотичним потоком дорослого життя і гармонійною течією дитинства, яке постає вектором для особистісної індивідуалізації.

1. *Kaiya P.* Миф и человек. Человек и сакральное: Пер. с фр. М., 2003.
2. *Миллер Г.* Книги в моей жизни: Эссе, рассказы: Пер. с англ. М., 2001.
3. *Ранк О.* Миф о рождении героя: Пер. с нем. М.; К., 1997.
4. *Руднев В.* Словарь культуры XX века. М., 1999.
5. *Юнг К.Г.* Бог и бессознательное: Пер. с нем. М., 1998.
6. *Hans G. Henry Miller Motsagelser: With a Full English Summary.* Stockholm: Cavefors, 1969.
7. *Mathieu B.* Orpheus in Brooklyn: Orphism, Rimbaud and Henry Miller. Paris: The Hague; Mouton, 1976.
8. *Miller H.* Tropic of Capricorn // www.olympiapress.com.

THE MOTIFS OF CHILDHOOD IN THE ARTISTIC WORLD H. MILLER'S NOVEL *TROPIC OF CAPRICORN*

Yana Pavlishcheva

An outstanding American writer H. Miller has concerned himself with the motifs of child and childhood in the novel “Tropic of Capricorn”. The main peculiarity of these motifs in Miller’s artistic world is actualisation of the monomyth of creation of the new reality’s image and destruction the old one. The childhood is also a fundamental base for the personal reproduction of the world. The image of childhood is related to that of the maternity womb as a place of rebirth and to the mythologem of the river which is symbolized in the ambivalent feature of childhood: chaos and cosmos.

Key words: childhood; child; the river; maternity womb; the image of the world.